

Jan Čep v rádiu Svobodná Evropa

Olga Kopecká-Valeská

Následující text je prací spíše novinářskou než badatelskou. Chtěla jsem však, jako dnes už jedna z mála, kdo zažili Jana Čepa jako posluchači i jako jeho kolegové, uchovat památku v této výjimečné souvislosti. Od roku 1951 až do jeho smrti v roce 1974 jsem byla jeho posluchačkou, od roku 1965 i jeho kolegyní, od roku 1989 až do skončení českého vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa jsem se pak starala o jeho odkaz ve vysílání této stanice, která kromě informování a vzdělávání bojovala s komunistickým režimem o lidskou duši. Jan Čep má velkou zásluhu na tom, že se jí to alespoň do určité míry podařilo.

Ohlas úvah Jana Čepa u posluchačů rádia Svobodná Evropa

K mému prvnímu setkání s Janem Čepem došlo jednoho nedělního odpoledne na jaře roku 1956. Bylo to setkání na dálku, prostřednictvím rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Seděla jsem u rozhlasového přijímače a náhle jsem z éteru zaslechla jeho hlas: kultivovaný, jemný, tolik se lišící od hlasů propagujících komunistickou ideologii. Jan Čep promlouval v mnichovském studiu Svobodné Evropy k domovu – a já jsem v jeho *Úvahách časových a nadčasových* nalezla právě to, co jsem jako mladý, duchovně se probouzející člověk hledala: myšlenkový svět, kde se všechno netočilo jen kolem marxismu-leninismu, kde byl posluchač povzbuzován k vlastnímu hledání a myšlení. Dovíдалa jsem se o myšlenkových proudech antiky i moderního světa, seznamovala se s mysliteli, jejichž díla byla v komunistickém Československu na indexu – jako dílo Jana Čepa.

Stala jsem se pravidelnou posluchačkou Čepových úvah na mnoho let až do svého odchodu do exilu, v první polovině let šedesátých. Tehdy žil Jan Čep už v Paříži (v Mnichově působil mezi lety 1951 a 1956), odkud posílal do Svobodné Evropy pravidelně své úvahy a kulturní pořady. Napsala jsem Janu Čepovi o tom, jak mnoho mi jeho úvahy daly, jakým obohacením byly pro mladého, přemýšlivého člověka.

Doufala jsem, že můj dopis Čepa potěší. Netušila jsem, že pro něj bude takřka zjevením, potvrzením existujícího duchovního kontaktu mezi domovem a exilem. „Je to radostné vědomí, že vedeme skutečně jakýsi rozhovor, že jsme s těmi doma v duchovním spojení,“ napsal mi ve svém prvním dopise.¹

¹ Dopis Jana Čepa, soukromý archiv autorky.

Těch dopisů pak bylo víc; Jan Čep se živě zajímal o život ve vlasti, kterou musel po komunistickém puči opustit. Byla jsem po mnoha letech první nově příchozí, kdo mu o tom mohl podat podrobné informace.

Jan Čep hodně přemýšlel o situaci těch, kteří nemohli žít ve svobodě, kteří zůstali doma, vystaveni útlaku nebo přímo pronásledování od komunistického režimu. Představa, že lidé jsou v jeho vlasti pronásledováni pro víru, ho jako hluboce věřícího člověka naplňovala úzkostí. Velmi se staral o to, jak lidé doma čelí tomuto útlaku, jaká v těchto podmínkách vyrůstá mládež. Měl obavy, jak se ukázalo značně oprávněné, jak se budou vyvíjet povahy lidí, vystavených každodennímu kontaktu se lží. Obával se zejména o mladou generaci, odtrženou od domácích i západních duchovních pramenů minulosti i přítomnosti, vydanou na pospas nadvládě jedné filozofie, mrzačení charakteru a duševní prázdnotě.

Ve svých dopisech mi adresoval mnoho dotazů: čtou-li se, alespoň ze soukromých knihoven, knihy domácích i cizích autorů zakázaných komunistickým režimem. Zda je mladá generace doma ještě vůbec věřící. Jaké se tam v těchto podmínkách vytváří lidské společenství. A upřímně se radoval, když se dověděl, že se komunistickému režimu nepodařilo vykořenit v lidech touhu po něčem vyšším v životě, touhu hledat odpovědi na ony palčivé otázky o smyslu lidského osudu, života a smrti.

Ve svých pořadech, vysílaných rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa, zejména v pořadu *Úvahy časové a nadčasové*, se Jan Čep proto snažil poskytovat posluchačům to, oč je režim připravil: seznamoval je se zakázanou částí jejich národního i celosvětového dědictví, upozorňoval na duchovní souvislosti, varoval před propadnutím materialismu, povzbuzoval k vědomí, že stav duchovního a fyzického tyranství nemůže trvat věčně.

V jeho dopisech jsem ho poznala takového, jak se jevil ve svých rozhlasových pořadech: jako člověka citlivého, jemného a hloubavého. Také já jsem na něj měla mnoho dotazů, zejména co se týče doplnění a prohloubení mého vzdělání, započatého poslechem vysílání Svobodné Evropy.

Náš kontakt se bohužel odvíjel jen písemně a když Jan Čep těžce onemocněl, zcela ustal. V té době jsem už pracovala jako redaktorka také v rádiu Svobodná Evropa, což Čepa velmi potěšilo, a poznala jsem, že byl více oceňován posluchači než svými kolegy, kteří měli jeho obavy o duchovní budoucnost národa za přehnané. Jak dnes vidíme, měl pravdu.

Po dobu Čepovy nemoci se jeho úvahy ve vysílání Svobodné Evropy reprízovaly. Když v lednu 1974 zemřel, jejich reprízování postupně ustávalo, až zcela ustalo. Po roce 1968 nastoupila do redakce nová generace českých novinářů, s komunistickým a ateistickým vychováním, která neměla pro Čepovu filozofii smyslu. Já jsem však ze zkušenosti vlastní i mých přátel věděla, jak mnoho jeho myšlenky pro posluchače doma znamenaly. Když jsem na jaře 1989 převzala redigování některých pořadů československého vysílání Svobodné Evropy, obnovila jsem pořad

Úvahy časové a nadčasové v jeho původní podobě a začala reprízovat úvahy Jana Čepa – domnívala jsem se, že mají posluchačům stále co říci. Netušila jsem, jak vroucí přání mnoha lidí tím plním. To jsem se dověděla až za několik měsíců, po listopadovém převratu, kdy začali posluchači ve větším počtu do Svobodné Evropy psát. Mnoho dopisů se týkalo úvah Jana Čepa, jejichž ohlas byl obrovský. Psali věrní Čepovi ctitelé z let padesátých a šedesátých, i posluchači mladší, pro něž byly Čepovy myšlenky objevem a odpovědí na mnohé otázky. Psali nám o tom, jak mnoho jim Čepovy úvahy dávaly a dávají, těšili se z jejich obnovení, přimlouvali se za opakování nebo prosili o zaslání té či oné úvahy v písemné podobě, žádali jejich vydání tiskem. Snad největší ohlas měly úvahy „O škodlivosti nenávisti“ a „O lidském společenství“.

Zde bych chtěla citovat alespoň z několika dopisů:

Posluchač z Jedovnice: „Začátkem září mne zaujala stať o škodlivosti nenávisti. Kde je možné získat tuto publikaci hlubokých křesťanských myšlenek?“

Posluchač z Rožnova: „Něco tak mimořádného jsem o tomto tématu nikdy neslyšel.“

Posluchačka z Čech: „Odkud čerpáte tyto vzácné řádky? Marně požaduji v našich knihkupectvích četbu od Jana Čepa.“

Manželé-krajané z Norska: „Vyslechli jsem úvahu Jana Čepa [...] která pojednávala o svobodě člověka. Máme sedmnáctiletou dceru a nyní s ní prožíváme problematické období právě na toto téma. Vidíme, že její výklad o svobodě není správný, ale jsme si vědomi, že jí neumíme vše správně vysvětlit. A právě v této úvaze Jana Čepa jsme slyšeli mnoho myšlenek, s kterými jsme ztotožnění, ale dceři je neumíme takto podat. Proto vás prosíme o zaslání kopie této úvahy.“²

Jak je vidět, Jan Čep znamenal mnoho i pro posluchače mimo někdejší komunistické Československo. Mimochodem, když po rozdělení republiky přestalo být české vysílání Svobodné Evropy slyšitelné na Slovensku, litovali posluchači nejvíce právě toho, že přišli o úvahy Jana Čepa.

Tento skromný člověk netušil, do jaké míry byly jeho úvahy zbraní proti totalitní moci a útlaku, proti diktatuře jedné ideologie, ani jak budou pomáhat lidem orientovat se duchovně v době zmatku a nejistoty po návratu svobody, a v každé době utěšovat a povzbuzovat. Že budou bojovat o duši národa.

Během doby došlo k vydání Čepových úvah, napsaných pro Svobodnou Evropu, bohužel však pod jiným názvem, takže pro posluchače nebylo snadné se jich dopátrat. V českém vysílání Svobodné Evropy jsme proto na to upozorňovali, ale posluchači si stále přáli jejich reprízy v našem vysílání, což se také dělo až do jeho skončení v roce 2002. V našem zvukovém archivu se zachovalo jen několik úvah, které Čep sám četl, především vinou atentátu na Svobodnou Evropu v roce

² Dopisy posluchačů rádia Svobodná Evropa, soukromý archiv autorky.

1981, kterému padla za oběť část našeho archivu. Proto byla většina úvah znovu načtena našimi hlasateli.

Po konci českého vysílání rádia Svobodná Evropa reprízovalo některé úvahy Jana Čepa, vysílané Svobodnou Evropou, rádio Proglas. I na jeho vlnách byly posluchači vřele přivítány.

Resumé

Jan Čep on Radio Free Europe

The article presents memories of Čep's listener and later colleague who after Čep's death became the editor of his texts written for the Radio Free Europe broadcast.

Keywords: Jan Čep, Radio Free Europe, memories, broadcast essays

Olga Kopecká-Valeská
Za Zahradami 400
109 00 Praha 10
kopeckao@rferl.org